

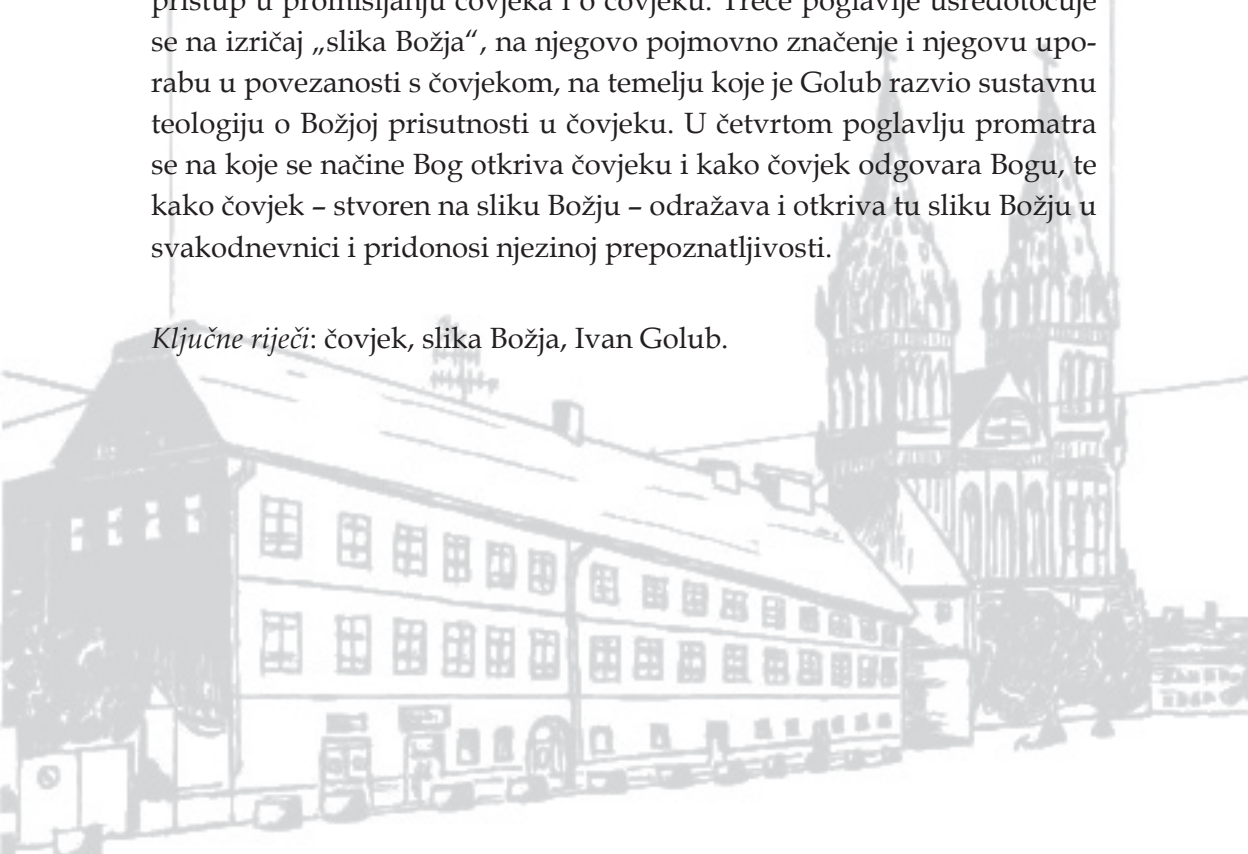
ČOVJEK - SLIKA BOŽJA U DJELIMA IVANA GOLUBA

Ante Bojanić

Sažetak

U ovom se diplomskom radu donosi promišljanje o čovjeku – slici Božjoj prema djelima Ivana Goluba. Diplomski rad podijeljen je u četiri dijela. U prvome poglavlju ukazuje se na važnost središnje teme dugogodišnjeg znanstvenog istraživanja Ivana Goluba, a to je čovjek – slika Božja, i to na temelju njegova bogatog znanstvenog opusa iz kojega i proizlazi njegova posvećenost navedenoj temi. U drugome poglavlju pozornost je usmjerena Golubovom poimanju čovjeka, budući da razumijevanje čovjeka pridonosi razumijevanju odnosa čovjeka prema Bogu Stvoritelju. Pritom je, na temelju Golubovih djela, moguće uočiti i njegov interdisciplinarni pristup u promišljanju čovjeka i o čovjeku. Treće poglavlje usredotočuje se na izričaj „slika Božja“, na njegovo pojmovno značenje i njegovu uporabu u povezanosti s čovjekom, na temelju koje je Golub razvio sustavnu teologiju o Božjoj prisutnosti u čovjeku. U četvrtom poglavlju promatra se na koje se načine Bog otkriva čovjeku i kako čovjek odgovara Bogu, te kako čovjek – stvoren na sliku Božju – odražava i otkriva tu sliku Božju u svakodnevnici i pridonosi njezinoj prepoznatljivosti.

Ključne riječi: čovjek, slika Božja, Ivan Golub.

Uvod

U hrvatskoj književnoj i teološko-antropološkoj misli 20. st. ističe se ime Ivana Goluba, svećenika, teologa i pjesnika. On u svojim mnogobrojnim djelima, polazeći od osnovnih čovjekovih karakteristika i njegovih sličnosti s drugim bićima, ukazuje i na ono što čovjeka čini drugačijim, što ga čini čovjekom. Tako je temeljna i polazišna tema Golubove teološke antropologije čovjekova stvorenost „na sliku Božju“. Golub svoje znanstveno promatranje čovjeka kao „slike Božje“ temelji na čovjekovom istinskom i potpunom vrjednovanju u odnosu prema Stvoritelju i stvorenjima. Središnja je tema gotovo svih Golubovih istraživanja odnos Boga prema čovjeku otkriven u Objavi te posljedično, odgovor čovjeka na tu darovanu Božju ponudu.

80

U ovom će se radu nastojati, na temelju djela Ivana Goluba, iščitati i ukazati upravo na takvo njegovo teološko poimanje čovjeka, na stvorenost čovjeka na Božju sliku, te pokušati analizirati na koji način čovjek, prema Golubovu shvaćanju, može biti odraz Božje slike u svijetu i vremenu u kojemu danas živi. Izbor teme usmjeravala je prepoznata aktualnost navedene tematike u suvremenom svijetu. Naime, ova tematika danas osobito izaziva i provocira, budući da se u suvremenom svijetu nerijetko susrećemo s činjenicom da je „homo homini lupus“, tj. čovjek je čovjeku postao opasan, stran i nepoželjan. Ako je čovjek spreman učiniti toliko zla sebi i drugima, a Biblija kaže da je stvoren na „sliku Božju“, otvara se pitanje prisutnosti Boga u čovjeku i u svijetu.

Rad se sastoji od četiri poglavlja. U prvome poglavlju želimo ukazati na važnost središnje teme dugogodišnjeg znanstvenog rada Ivana Goluba, a to je čovjek – slika Božja. U drugome poglavlju pozornost ćemo usmjeriti Golubovom poimanju čovjeka, budući da razumijevanje čovjeka pridonosi razumijevanju odnosa čovjeka prema Bogu Stvoritelju. Pritom ćemo, na

temelju Golubovih djela, uočiti i njegov interdisciplinarni pristup u promišljanju čovjeka i o čovjeku. U trećem poglavlju želimo se usredotočiti na izričaj „slika Božja“, na njegovo pojmovno značenje i njegovu povezanost s čovjekom, budući da je to, kao što smo već istaknuli, središnja tema Golubova istraživanja, na temelju koje je on i razvio sustavnu teologiju o Božjoj prisutnosti u čovjeku. U četvrtom, ujedno i posljednjem poglavlju, želimo u Golubovom opusu promotriti na koje se načine Bog otkriva čovjeku i kako čovjek odgovora Bogu te na koji način čovjek u ovome svijetu i vremenu može biti odraz prvotne slike Božje.

1. Središnja tema istraživanja Ivana Goluba

Da bismo ukazali na središnju temu istraživanja Ivana Goluba, važno je upoznati se s njegovim djelima koja nam, na temelju proučavanja, ističu glavne crte i područja njegova istraživanja. Iz navedenoga bogatoga znanstvenog opusa Ivana Goluba proizlazi da se on unutar teologije uvelike posvetio istraživanju čovjeka i razumijevanju čovjeka.⁴³ To će nerijetko istaknuti i poznavatelji Goluba, ističući: „Predstojnik katedre za

⁴³ Ivan Golub govori i piše o čovjeku kao slici i prisutnosti Stvoritelja u sljedećim djelima koja smo, za potrebe ovoga rada, proučili: Ivan GOLUB, *Bog Stvoritelj u Svetom Pismu i u povijesti teologije*, Zagreb, 1965., Ivan GOLUB, *Misterij Boga*, Zagreb, 1967., Ivan GOLUB, *Božji govor - čovjekov odgovor*, u: *Crkva u svijetu*, 1 (1967.) 2, 26-44., Ivan GOLUB, *Biblijske teme. Savez Boga i čovjeka*, Zagreb, 1968., Ivan GOLUB, *Stvoritelj*, Zagreb, 1969., Ivan GOLUB, *Čovjek - slika Božja (Post 1,26). Novi pristup starom problemu*, u: *Bogoslovska smotra*, 41 (1971.) 4, 377-390., Ivan GOLUB, *Čežnja za licem*, Zagreb, 1988., Ivan GOLUB, *Čovjek slika Božja - prijatelj Božji*, u: *Bogoslovska smotra*, 60 (1990.) 1-2, 106-111., Ivan GOLUB, Ivan GOLUB, *Čovjek slika Božja - ključ za poznavanje Boga*, u: *Bogoslovska smotra*, 60 (1990.) 1-2, 121-123., Ivan GOLUB, *Prisutni Misterij Boga u Bibliji*, Zagreb, 1995., Ivan GOLUB, *Milost*, Zagreb, 1997., Ivan GOLUB, *Dar dana šestoga*, Zagreb, 1999., Ivan GOLUB, *Najprije čovjek*, Zagreb, 2004. Golub u svojim najranijim pisanim djelima otkriva važnost čovjekove sličnosti s Bogom netom poslije Drugoga vatikanskog koncila (1962.-1965.), usredotočujući se ponajviše na koncilске dokumente *Gaudium et spes*, *Lumen gentium*, *Dei Verbum*, *Nostra aetate*, *Ad gentes*. Naime, Sabor je naglašavao dostojanstvo svake ljudske osobe koje proizlazi iz njegove sličnosti sa Stvoriteljem. A u kasnijim pisanim djelima Golub produbljuje istraživanje čovjekove sličnosti s Bogom te tako razvija sustavnu teologiju o Božjoj prisutnosti u čovjeku.

dogmatsku teologiju prof. dr. Ivan Golub običavao je reći da je dogmatsku teologiju podijelio ovako: Boga je dao Turčinoviću, Isusa Krista prof. dr. Tomislavu Šagi-Buniću, Crkvu prof. dr. Tomislavu Ivančiću, a sebi je zadržao Čovjeka (tj. teološku antropologiju).⁴⁴ No, čovjek nije krajnji cilj njegovoga istraživanja, već se on posvetio istraživanju čovjeka zbog toga da bi se mogao bolje razumjeti odnos Boga Stvoritelja prema čovjeku i odnos čovjeka prema Bogu Stvoritelju, ali i odnos čovjeka – slike Božje prema drugome čovjeku. Stoga je „čovjek – slika Božja“ prepoznatljivi izričaj Golubova znanstvenog istraživanja.

No, zbog čega Goluba toliko zaokuplja pitanje „čovjeka – slike Božje“ u njegovu znanstvenom istraživanju? To pitanje zasigurno postavlja svaki onaj koji čita Golubova djela ili pak istražuje njegov znanstveni opus. I zanimljivo, Golub će na to odgovoriti sljedećim riječima: „Slika Božja počela me zaokupljati još za studija bogoslovije, kada smo u vrijeme blagovanja trebali na zborištu, ambonu, kao vježbu propovijedati. Ja sam propovijedao o stvaranju svijeta i stvaranju čovjeka na sliku Božju. Tu propovijed bio sam zaboravio dok nisam studirao na Biblijskom institutu u Rimu, gdje sam imao predmet Slika Božja i slava u djelima svetoga Pavla. Na ispitu veli mi profesor Karl Prümm, očigledno zadovoljan odgovorima, neka se pozabavim Slikom Božjom. I kada sam trebao pisati habilitacijsku radnju, sjetio sam se toga. U čovjeku je Bog zasijao sjemenke koje s vremenom rastu. [...] Vježba u blagovaonici Bogoslovije, ispit na Biblijskom institutu i habilitacija uputili su me slici Božjoj.“⁴⁵

Ivan Golub (rođen 1930.) je svećenik, teolog, pjesnik, profesor emeritus Sveučilišta u Zagrebu, pjesnik i književni prevoditelj. Od 1961. – 1964.

⁴⁴ Stepan KUŠAR, *Vjera – Bog – Crkva. Uvid u teološku misao Josipa Turčinovića*, Zagreb, 2018., 123.

⁴⁵ Ivan GOLUB, *Sloboda treba biti bogolika* (2. IV. 2015.), u: <http://www.matica.hr/vijenac/550/sloboda-treba-bit-bogolika-24315/> (19.VII. 2018.).

godine boravio je u Rimu kao pitomac Papinskoga hrvatskog zavoda sv. Jeronima i studirao je na Papinskom sveučilištu Gregoriana gdje je 1963. godine doktorirao disertacijom o ekleziologiji Jurja Križanića „De mente ecclesiologica Georgii Križanić“, a na Papinskom biblijskom institutu je 1964. godine postigao akademski stupanj magistra biblijskih znanosti.⁴⁶ Od akademske godine 1964./1965., kada se habilitirao radnjom „Čovjek – slika Božja“, započinje predavati na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu sve do umirovljenja završetkom akademske godine 1999./2000. O tomu sâm piše: „Na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu predajem od akademske godine 1964./1965. godine, kao predavač, pa kao asistent. Kada sam se habilitirao 1969. godine, postajem sveučilišnim docentom. Pročelnik sam Katedre dogmatske teologije od 1969. do 2000., obnašatelj dužnosti pročelnika Katedre fundamentalne teologije od 1976. do 1979., obnašatelj dužnosti pročelnika Katedre ekumenske teologije od 1990. do 2000. godine. [...] Stupam u starosnu mirovinu 2000. s napunjenih 70 godina života. Na posljednjem satu predavanja 2000. godine posljednja rečenica mi je bila: ‘Sve se može raditi na razne načine. Jedan je na način prijateljstva. Tako je radio Isus.’ Na taj sam način sve vrijeme svoje profesorske djelatnosti nastojao raditi.“⁴⁷

83

Na temelju ovoga kratkog uvida u životni put Ivana Goluba, možemo zamijetiti da je on boravio u Rimu u vrijeme održavanja Drugoga vatikanskog koncila (1962. – 1965.). Vrativši se u Hrvatsku, donosi misli Koncila koje su se postupno prihvaćale te započinje s pisanjem djela koja odišu novinom toga novog duha u Katoličkoj Crkvi. Autor je brojnih tekstova,

⁴⁶ Usp. Dušanka TORBICA (ur.), *Ivan Golub, književnik. Životopis* (30. VI. 2011.), u: http://info.hazu.hr/hr/clanovi_akademije/osobne_stranice/igolub (12. VII. 2018.); Anton TAMARUT, *Život i djelo Ivana Goluba*, u: Dalibor BROZOVIĆ (ur.), *Radovi Leksikografskoga zavoda Miroslav Krleža*, IV, 1995., 133-148.

⁴⁷ Ivan GOLUB, *Moja sjećanja na Tomislava Janka Šagi-Bunića – patra Šagija*, u: Stjepan BREBRIĆ (ur.), *Bajsić, Šagi-Bunić, Turčinović. Tragovi i prikazi, Uz 50. obljetnicu utemeljenja Kršćanske sadašnjosti, Zagreb*, 2018., 233-234.

studija i knjiga s područja teologije i kulturne povijesti, a sudjeluje i kao gostujući predavač na raznim znanstvenim skupovima i na sveučilištima diljem svijeta. U teološkom istraživanju ističe se temom o „slici Božjoj“. Kritičari i istraživači života Ivana Goluba upravo ističu njegovo znanstveno promatranje *čovjeka – slike Božje* kao središnje mjesto u njegovom cjelovitom radu, o čemu na poseban način svjedoči Zbornik radova u čast njegove 60. obljetnice života, naslovljen: *Homo imago et amicus Dei*.⁴⁸

Golub u svojim teološkim djelima promatra čovjeka u njegovoj cjelovitosti i ne zadovoljava se površnim pristupom ili onim što je već poznato, već dublje ulazi u svu otajstvenost čovjeka. O Golubovim teološkim, kulturno-povijesnim i poetskim djelima objavljen je iznimno velik broj prikaza, osvrti, članaka i studija, od kojih je značajan broj predmetom istraživanja i u ovome radu. Interes ovoga rada pritom je primarno usredotočen na Golubovu antropologiju, odnosno na njegovo teološko promišljanje čovjeka.

2. Poimanje čovjeka

Na početku svoga znanstvenog istraživanja, Golub stavlja u središte otajstvenost i različite pristupe razumijevanju čovjeka, pri čemu dolazi do izražaja interdisciplinarni pristup u njegovom istraživanju navedene tematike. Tako se on pita, pokušavajući dokučiti odgovore: „A što je čovjek? Što je ono najljudskije? Chauchard odgovara da je to ljubav. Tako i definira čovjeka: kao ljubav. Dodajmo tu da Biblija definira Boga kao ljubav, i tvrdi kako je čovjek sličan Bogu. Nije li onda ‘biti ljubav’ u isti mah najljudskije i najbogolikije?“⁴⁹ Ta zaintrigiranost čovjekom u Golubovom istraživanju i težnja razumjeti ga, doći će do izražaja i u njegovom pjesničkom opusu unutar kojega, između ostaloga, čitamo: „Pjesma

⁴⁸ Usp. Ratko PERIĆ (ur.), *Homo imago et amicus Dei*, Miscellanea in honorem Ioannis Golub, Romae, 1991.

⁴⁹ Ivan GOLUB, *Najprije čovjek*, 18.

nije stih, već čovjek, ona ne nastaje, ona je život. Biti pjesnik, ne biva se onda kad se bilježi stih, nego svagda; pjesnikovati znači živjeti intenzivno dno stvarnosti, korijen zbilje, ne tek pisati stihove... biti pjesnik to je način opstojanja.⁵⁰ U tom smislu, Golubove pjesme nerijetko vode do autorefleksivnosti koja često podrazumijeva i autopoetičnost, čemu svjedoči i njegova „prva napisana pjesma *A ja?* u kojoj lirski subjekt raslojava razine vlastitog jastva tragajući za onim pravim *ja*: O ‘ja’, moj pravi ‘ja’, kad ću te sresti?“⁵¹ To pitanje, koje nitko ne može izbjeći u nekim trenutcima, a pogotovo ne u važnijim događajima života, pred sebe je stavio i Drugi vatikanski koncil, želeći na njega dati odgovor, o čemu čitamo u konstituciji *Gaudium et spes*: „No, što je čovjek? On je o sebi izrekao i izriče mnoga mišljenja, različita, pa i suprotna, u kojima se često ili toliko uzvisuje da sebe smatra apsolutnim mjerilom ili se snizuje do očaja, poradi čega je tjeskoban i smeten. Te tegobe Crkva duboko osjeća. Poučena Božanskom objavom, može na njih dati svoj odgovor kojim bi se ocrtao pravi položaj čovjeka, da bi se obrazložile njegove slabosti i da bi se ujedno moglo priznati njegovo pravo dostojanstvo i poziv.“⁵²

2.1. Čovjekova jedincatost i neponovljivost

Svaki si čovjek tijekom života postavlja pitanje: „tko sam zapravo ja?“ Ljudi različitih zanimanja i profesija dat će različite odgovore na pitanje tko je uistinu čovjek. Već je grčki filozof Aristotel definirao čovjeka u odnosu prema životinji, ističući da je čovjek razumno biće, „animal rationale“.⁵³ Novovjekovno pak filozofsko poimanje čovjeka pak daje snažnu

⁵⁰ Ivan GOLUB, *Prvine I.* (Pjesme 1951. – 1971.), u: *Marulić*, 44 (2011.) 3, 21.

⁵¹ Mario KOLAR, Golubove pjesničke vrline u kontekstu njegova pjesničkog opusa, u: *Fluminensia*, 25 (2013.) 2, 64.

⁵² DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Gaudium et spes. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu* (7. XII. 1965.), br. 12., u: *Dokumenti*, Zagreb, 72008. (dalje: GS)

⁵³ Usp. Robert BLAŽEVIĆ, *Uvod u povijest filozofije*, Rijeka, 2011., 33.

kritiku kršćanstvu koje teologiju svodi na antropologiju. U suvremenoj filozofskoj misli postoje dva temeljna pravca promatranja religije. Prvi pristup je onaj koji izvor mnogobrojnih religija vidi u čovjekovoj želji za bićem koje bi odgovaralo svim njegovim potrebama i željama, dok drugi smatraju pluralnost religija proizvodom različitoga pristupa Bogu.⁵⁴

Uzimajući u obzir ova mišljenja i strujanja, čime se potvrđuje Golubov interdisciplinarni pristup čovjeku, Golub ističe da to nije krajnje i potpuno shvaćanje Boga, a time ni čovjeka. On se u svojim promišljanjima oslanja na istinu da je Biblija „bogomdana“ riječ koja govori o čovjeku kao slici Božjoj te u tom smislu definira čovjeka prvenstveno u odnosu prema Bogu. Pritom ističe: „Zajedničko svakoj slici – omeđimo li se na slike čovjeka – nije samo predočivanje onoga koga slika prikazuje, već i posredovanje prisutnosti onoga koga predstavlja. Po slici on nekako biva tu. [...] Izrazom, dakle, da je čovjek stvoren na Božju sliku prvenstveno se iskazuje da je čovjek na neki način Božje prebivalište, da je Bog u njemu prisutan, dobrohotno prisutan, blizak.“⁵⁵

86

⁵⁴ Među kritičarima religije ističe se filozof Ludwig Feuerbach koji se pita: „Nije li čovjek u Boga projicirao i objektivizirao svoje neostvarene želje i mogućnosti?“, te promatrajući povijest religije zaključuje da je povijest Boga zapravo povijest čovjeka jer koliko su različite religije, toliko su različiti i bogovi, a religije su različite onoliko koliko su različiti ljudi. Iz svega navedenog slijedi ozbiljna optužba kršćanstvu i čovjeku da je Bog stvoren na sliku čovjeka, te je time čitava kršćanska vjera u konačnici ostvarenje čovjekovih idealnih projekcija svojih nesavršenosti. No, postoje i filozofi koji poput Schellera primjećuju da mnogobrojnost različitih pristupa Bogu stvara različitu sliku o njemu. Primjerice, Bog metafizike je neosoban, prazan, ukočen, a Bog religije je osoban, živ, antropomorfan. Zaključuje da niti jedna slika nije u potpunosti adekvatna Istinskom Bogu jer on nije tako prazan i ukočen kao Bog metafizike, te istinski Bog nije tako uzak i živ kao Bog vjere. Zato se metafizika i religija trebaju promatrati u komplementarnosti, a ne kao poistovjećivanje i isključivost. Štoviše, oni su dva jednakovrijedna izraza Vječnoga u čovjeku i obadva su, uzeti zasebno ili zajedno, nepotpuna i neadekvatna. Ivan Devčić smatra Feuerbacha predstavnikom pozitivnoga antropomorfizma, tj. svođenja govora o Bogu na govor o čovjeku, dok Schelleru pripisuje sustav konformnosti koji smatra da su Bog filozofije i religije u sebi identični, a razlike se pojavljuju samo na intencionalnoj razini. Usp. Ivan DEVČIĆ, *Bog i filozofija*, Zagreb, 2003., 179-186.

⁵⁵ Ivan GOLUB, Nasrtaj na sliku Božju, u: *Bogoslovska smotra*, 67 (1997.) 1, 93-94.

Golub će svojim izrazom „postojim, dakle izabran sam“ još snažnije istaknuti relacijsku osobinu čovjeka kojom isključuje slučajnu mogućnost njegovoga postojanja i promatra čovjeka kao Božji izbor, tj. stvaralački izbor Božje blizine i ljubavi, prijateljstva prema čovjeku.⁵⁶ U tom smislu, neki će istaknuti: „Slikom raja u koji je Bog na početku postavio prvoga čovjeka (Post 2,4) Sveto pismo želi reći da je čovjek stvoren u blizini i prijateljstvu s Bogom. To je čovjekov početak, njegova, tako reći, iskonska narav: Bogu-bližnji, prijatelj Božji.“⁵⁷ Upravo se u tome krije, prema Golubu, čovjekova jedinstvenost i neponovljivost: u njegovoj stvorenosti u blizini i prijateljstvu s Bogom. Isto tako, čovjek, spram drugih bića, jedinstven je i neponovljiv u svojoj sposobnosti za sveto,⁵⁸ a osjećaj za sveto se izražava napose u molitvi, koja je usmjerenost prema nematerijalnom supstratu svijeta.⁵⁹

⁵⁶ Usp. Ivan GOLUB, *Ususret dolasku*, Zagreb, 1985., 29. Anton Tamarut upravo smatra da se ovakvo personalno postavljeno promišljanje o ljudskom postojanju temelji na biblijsko-teološkom shvaćanju čovjeka kao slike Božje. Usp. Anton TAMARUT, *Stvoren za ljubav. Kršćanski pogled na čovjeka*, Zagreb, 2005., 12.

⁵⁷ Anton TAMARUT, Novo lice "posljednjih stvari", u: *Riječki teološki časopis*, 9 (1997.) 1, 67.

⁵⁸ Povjesničari religija mogu zaključiti, iz obilne dokumentacije koju su stručnjaci za paleontologiju pronašli, katalogizirali, analizirali i podastri, da od samoga pojavljivanja vlastite svijesti i u samoj činjenici njezina pojavljivanja, čovjek se predstavlja kao religiozan čovjek (*homo religiosus*). Dakle, u povijesti čovječanstva, biti religiozan bilo je nešto posve uobičajeno. Usp. Julien RIES, *U potrazi za Bogom. Put religijske antropologije*, Zagreb, 2016., 74.

⁵⁹ Golub čovjeka ponajprije promatra kao biće slobode, ljubavi, rada, umora, odmora, igre, odgoja i molitve. U svojem djelu *Najprije čovjek*, u kojemu sabire sve spoznaje o čovjeku, a koja stekao u svojem profesorskom, svećeničkom, odgajateljskom, istraživačkom i pjesničkom životu, on ističe esencijalna svojstva čovjeka: sloboda, ljubav, rad, umor, odmor, igra, odgoj i molitva. Zapravo, svakom čovjeku je dana mogućnost po samoj biti ostvariti ova svojstva. Usp. Ivan GOLUB, *Najprije čovjek*, 265-278.

2.2. Čovjek – slobodno biće

Govoreći o čovjekovim vlastitostima, po kojima čovjek jest čovjek, Golub ističe čovjekovu slobodu i pritom polazi od činjenice da se temeljna pitanja koja zaokupljaju teologiju, točnije teološku antropologiju, tiču Božje djelotvornosti i čovjekove slobode. Pritom naglašava: „Dvije su činjenice neprijeporne: Božja djelotvornost i čovjekova sloboda. Božja djelotvornost na kozmološkom polju je izvan (teološkog) spora, zapravo zanimanja... ali, Božja djelotvornost s obzirom na čovjeka obdarena slobodom je zagonetna, paradoksalna - najblaže rečeno ili gotovo naoko proturječna - najoštrije kazano. [...] Ključno je pitanje kako su moguća Božja djelotvornost i čovjekova sloboda istodobne i istopredmetne? Kako se njihova koegzistencija može uskladiti s uobičajenom paradigmatom determinizma?“⁶⁰

88 Drugim riječima, ako je čovjek već definiran, tj. ustanovljen, s pravom se pitamo gdje se nalazi njegova sloboda odlučivanja. Konkretno, ako je Bog u svojoj odluci da dotični čovjek bude spašen posve djelotvoran, kako je onda čovjek u svojoj odluci da bude spašen potpuno slobodan? Golub će dati sljedeći odgovor: „Bog je u svojoj odluci da dotični čovjek bude spašen, djelotvoran, a čovjek je u svojoj odluci da bude spašen, posve slobodan. Bog je djelotvoran prije nego što se čovjek svojom slobodom odlučuje.“⁶¹ U tom kontekstu zaključuje da nakon mnogih sporova u 16. i 17. stoljeću, s obzirom na Božju djelotvornost i čovjekovu slobodu, možemo se voditi time da se Božja djelotvornost ostvaruje tako što Bog, koji zna sve mogućnosti s njihovim konkretnim okolnostima, dovodi čovjeku one okolnosti koje predstavljaju onu mogućnost, ostvarenje one mogućnosti

⁶⁰ Ivan GOLUB – Vladimir PAAR, Granice znanstvenog determinizma – nove dodirne točke znanosti i religije: hipoteza čovjeku nedostupnog Božjeg djelovanja, u: *Nova prisutnost*, 2 (2003.) 1, 194.

⁶¹ *Isto*. Ovakav zaključak Goluba mora se promatrati u kontekstu sukoba strujâ dvojice španjolskih teologa Barieza i Moline, dominikanca i isusovca (16. st.) oko ključnih pitanja: „kako je moguća Božja djelotvornost i čovjekova sloboda istodobna i istopredmetna. Kako se njihova koegzistencija može uskladiti s uobičajenom paradigmatom determinizma?“.

u kojoj je čovjek spašen, a da Bog nije dirnuo u čovjekovu slobodu, već samo ostvario onu mogućnost od bezbroj njih gdje je čovjek spašen.⁶²

Golub, promišljajući o čovjekovoj slobodi, ističe: „Sloboda tvori najvažniju srž čovjeka.“⁶³ Pritom se usredotočuje na svetoga Pavla za kojega postoji *sloboda od Zakona*: „Ljubavlju služite jedan drugomu, jer je sav Zakon ispunjen jednom jedinom zapovijedi: ‘Ljubi bližnjega svoga kao samoga sebe!’ „ (Gal 5,13-14), ali isto tako postoji i *sloboda za ljubav*, tj. za njega biti slobodan znači biti sposoban ljubiti (usp. Gal 5,1). Kako je Duh Gospodnji onaj koji nadahnjuje i potiče na slobodu, zato sveti Pavao ističe: „Gdje je Duh Gospodnji, ondje je sloboda“ (2 Kor 3,17).⁶⁴ U tom smislu, na temelju biblijske utemeljenosti, Golub dolazi do zaključka da valja reći da su ljubav i sloboda nerazdjeljive. Biti slobodan znači zapravo ljubiti, a ljubiti znači davati sebe i prihvaćati drugoga⁶⁵, na temelju čega i Golub zaključuje: „Prihvaćati sebe znači ljubiti sebe, prihvaćati drugoga znači ljubiti bližnjega, prihvaćati Drugoga znači ljubiti Boga. Prihvaćati dakle istinu o sebi, o drugome, i o Drugome znači zapravo ljubiti istinu u njenoj sveukupnosti. U tome je sadržano sve. Isusova riječ da budemo blaga i ponizna srca poput njega, koja se naoko čini rubnom, pogađa srž: ljubiti Istinu.“⁶⁶

⁶² Usp. Ivan GOLUB, *Milost*, Zagreb, 1997., 68-73. Božja milost ostvaruje objektivno i otajstveno oslobođenje same čovjekove slobode time što je čini sposobnom da se izrazi u najvišoj mogućoj mjeri i da teži za novim, konačnim ciljem, za sudioništvom u božanskoj naravi, u apsolutnoj i neograničenoj slobodi. Usp. Tommaso STANCATI, *Sloboda*, u: *Enciklopedijski teološki rječnik*, Zagreb, 2009., 1059.

⁶³ Ivan GOLUB, *Najprije čovjek*, 9.

⁶⁴ Usp. Ivan GOLUB, *Najprije čovjek*, 15-16.

⁶⁵ Usp. Ivan GOLUB, *Čežnja za licem*, Zagreb, 1988., 46.

⁶⁶ Ivan GOLUB, *Čežnja za licem*, 174.

2.3. Čovjek – odraz Božje neizrecivosti

Razmišljajući i govoreći o čovjeku, Golub će trajno i neumorno istaći da je nemoguće istinski shvatiti čovjeka ukoliko ga ne promatramo u odnosu prema njegovu Stvoritelju i u odnosu prema drugom čovjeku. U tom smislu, osvrćući se na redak iz knjige Postanka, istaknut će tekst o stvorenosti na sliku Božju kao ključ za razumijevanje čovjeka, ali i ključ za upoznavanje onoga koji je njegov Stvoritelj. „Reče Bog: Načinimo čovjeka na svoju sliku kao svoju sličnost (Post 1,26). U toj riječi je – znano je – ključ za poznavanje čovjeka. Međutim tu je – kako sam pred dvadesetak godina nabacio – i ključ za upoznavanje Boga: ‘Kad je Bog čovjeka nazvao svojom slikom, kao da nam je dao neku vrst ključa za prilaz k Misteriju. Ako je čovjek slika Božja, Bogu sličan, onda se u nastojanju o spoznaji Boga ne može mimoići slika Božja.’ „⁶⁷

90 Dakle, Golub dobro prepoznaje i logički zaključuje da, ukoliko želimo uistinu shvatiti čovjeka, moramo ga razumjeti i promatrati u onome što ga bitno određuje i u Onome koji ga određuje. Upravo u odnosu koji čovjek ima prema Stvoritelju i prema drugome čovjeku, Golub zapravo vidi tu čovjekovu specifičnost koja ga čini različitim, drukčijim u odnosu spram svih drugih stvorenja, a ta ista specifičnost proizlazi upravo iz čovjekove stvorenosti na sliku Božju (usp. Post 1,27). U tom smislu i u Katekizmu Katoličke Crkve čitamo sljedeće: „Od svih vidljivih stvorova samo je čovjek sposoban upoznati i ljubiti svoga Stvoritelja. Čovjek je ‘jedino stvorenje što je radi njega samoga Bog htio’, on je jedini pozvan da spoznajom i ljubavlju dijeli Božji život. U tu je svrhu stvoren, i to je temeljni razlog njegovog dostojanstva.“⁶⁸

Golub primjećuje da čovjek, kao odraz Božje stvaralačke neizrecivosti, upravo u svojoj sličnosti Bogu odsijeva konačnošću i beskonačnošću svojega postojanja. Baš ta dinamika ljudske otkrivenosti i skrivenosti sadrži u sebi klicu Božjega otajstva prisutnoga u svakom čovjeku po njegovoj ne-

⁶⁷ Ivan GOLUB, Čovjek slika Božja – ključ za poznavanje Boga, 121.

⁶⁸ HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Katekizam Katoličke Crkve*, Zagreb, 1994., br. 356.

konačnom postojanju.⁶⁹ Golub pritom kao na važan i bjelodan argument ukazuje na starozavjetnoga proroka Izaiju, ističući: „Prorok Izaija, prorok i pjesnik, ospunat djelovanjem Boga u svijetu, u prirodi koja je bogato raznolika i u povijesti, koja uključuje ne samo prošlost nego i sadašnjost i budućnost, uskliknuo je: ‘Uistinu ti si skriveni Bog – Vere tu es Deus absconditus’ „ (Iz 45,15), te nastavlja uspoređujući Izaiju sa suvremenim čovjekom: „taj usklik začuđenosti izvija se i iz naših usta koji motrimo svijet prostim okom i pomagalima koja nas odvođe u svemirska prostranstva, nebeske daljine kao i u atomske prostore i atome dubina. Bog je na djelu, a skriven. Toliko skriven da će neki reći da ga i nema.“⁷⁰ Golub se pri govoru o Božjoj (ne)skrivenosti poziva i na riječi svetoga Pavla koji govori da je Bog toliko prisutan da u njemu živimo, mičemo se i jesmo (usp. Dj 17,28), a ipak je skriveni Bog.

Naposljetku, za Goluba je razvidno da, ukoliko želimo shvatiti čovjeka u njegovoj biti, moramo uzeti u obzir Objavu koja se nalazi u Svetom pismu i otkriva ono što čovjek u temelju jest i ono što treba postati. Na to nas, između ostaloga, poziva i Drugi vatikanski koncil riječima: „sveta teologija ima svoje uporište u pisanoj Božjoj riječi, koja joj je, zajedno sa Svetom predajom, trajan temelj; u njoj se teologija snažno učvršćuje i pomlađuje istražujući u svijetlu vjere svu istinu skrivenu u Kristovu otajstvu. Sveta pak pisma sadržavaju Božju riječ, jer su nadahnuta, uistinu jesu Božja riječ; stoga proučavanje Svetoga pisma treba biti takoreći duša svete teologije.“⁷¹

⁶⁹ O tome na sličan način govori Blaise Pascal koji, govoreći o Božjoj otajstvenosti i skrivenosti, tvrdi sljedeće: „Budući da je Bog tako sakriven, svaka vjera koja ne kaže da je Bog sakriven nije prava; a svaka vjera koja to ne obrazlažava, ne poučava nas. Naša čini sve to: Vere tu es Deus absconditus“, Blaise PASCAL, *Misli*, Beograd, 1991., 235.

⁷⁰ Ivan GOLUB – Vladimir PAAR, *Skriveni Bog. Nove dodirne točke znanosti i religije*, Zagreb, 2006., 79.

⁷¹ DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Dei Verbum. Dogmatska konstitucija o božanskoj objavi* (18. XI. 1965), br. 24, u: *Dokumenti*, Zagreb, 72008. (dalje: DV).

2.4. Čovjek – ključ za poznavanje Boga

Već smo bili istaknuli da je čovjek u povijesti bio definiran kao „animal rationale“. Poznajući i uzimajući u obzir navedenu definiciju, Golub ipak ističe da je čovjek, u čitavoj ljudskoj povijesti, za jedne „animal rationale“, ali je za druge on i slika Božja. Polazeći od navedene misli, pojašnjava na koji se to način može misliti, te pjesničkim govorom objašnjava da je Bog zapravo naslikao samoga sebe kada je čovjeka stvorio na svoju sliku: „Bog samo može sebe naslikati. I sliku nam dati. Darovati. On je to učinio. Pisano je je da je Bog čovjeka načinio svojom slikom. Stvarajući čovjeka Bog je napravio svoju sliku. U čudesan svijet koji je stvarao šest dana, posljednjeg šestog dana stavio je svoju sliku – čovjeka. Dar dana šestoga. Svojom riječju ga je naslikao.“⁷²

92

Upravo zbog te relacije čovjek – Bog, čovjek je za Goluba i ključ za poznavanje Boga, jer čovjek – stvoren na sliku Božju – nosi u sebi neke značajne božanske crte. To posebno dolazi do izražaja u nizu prizora iz svakodnevnoga ljudskog života. Primjerice, kada netko iz slobodne volje izražava svoju bliskost i naklonost prema drugome, te mu postaje prijateljem, to je prema Golubovu zaključivanju pokazatelj Božje prisutnosti u čovjeku. Pritom valja uvijek imati na umu, tako Golub, da je Bog, stvarajući čovjeka, izabrao ga trajno i slobodno za svoga prijatelja, unatoč činjenici da je čovjek svojim grijehom razvrgnuo ponuđeno Božje prijateljstvo. Bog koji je sama vjernost, ostaje uvijek vjeran svojoj dobrohotnosti prema čovjeku, napose u prijateljskom razgovoru u molitvi i u svojoj Riječi, Isusu Kristu. Tako Golub, promišljajući o čovjeku i želeći ga razumjeti, želi zapravo čovjeku utrti put istinskom poznavanju Boga. Prepoznavši čovjeka kao sliku Božju, zaključuje: „Boga se upravo može spoznati po toj slici prisutnoj u svakom čovjeku, ponajviše u Isusu. Kao takav, čovjek

⁷² Ivan GOLUB, Nasrtaj na sliku Božju, 94.

je ključ za razumijevanje Boga, ali i za razumijevanje čovjeka koji je slika Božja. Kao što je Bog neizreciv, tako je i čovjek nedokučiv kao takva slika Nedokučivoga, čovjek uvijek ostaje odsjaj Otajstva.“⁷³

3. Slika Božja: uporaba izričaja i značenje

Kao što smo već u prethodnom poglavlju imali priliku vidjeti, neminovno se unutar Golubove misli o čovjeku upotrebljava i izričaj slika Božja. Nemoguće je, dakle, promišljati o čovjeku, a da se ne spomene čovjekova toliko duboka ovisnost o Bogu Stvoritelju, tj. čovjekova stvorenost na sliku Božju. Iako smo, u tom smislu, navedeni izričaj već upotrebljavali, u ovome ga poglavlju želimo izbliza promotriti i ukazati na njegovu utemeljenost, značenje i uporabu u misli i djelima Ivana Goluba.

93

3.1. „Na sliku svoju stvori Bog čovjeka“ (Post 1,27)

Već na prvim stranicama Biblije čitamo riječi koje su u središtu našega promišljanja s obzirom na temu ovoga rada: „Na sliku svoju stvori Bog čovjeka“ (Post 1,27). Koliko god navedeni redak bio jasan s obzirom na čovjekovu stvorenost i početak njegovoga postojanja, od velike je važnosti značenje i razumijevanje navedenoga retka, a koje pronalazimo u Golubovom promišljanju o čovjeku – slici Božjoj. On ističe: „Rekavši da je

⁷³ Ivan GOLUB, *Prisutni Misterij Boga u Bibliji*, 7. Riječ „otajstvo“ dolazi od grčkoga pojma „mysterium“ i prevodi na dva načina. Jedno značenje je intelektualistički obilježeno, a odnosi na istinu, koja je u svojoj iscrpnosti ljudskome shvaćanju nedostupna tajna (primjerice otajstvo Presvetoga Trojstva, otajstva vjere). A drugo značenje veže se uz bogoštovne čine, u smislu da se liturgijsko slavlje smatra punim nadnaravne prisutnosti i tako punim stvarnih, premda nevidljivih spasenjskih mogućnosti. Usp. Alessandro GERARDI, *Otajstvo*, u: *Enciklopedijski teološki rječnik*, 799.

čovjek stvoren na sliku, odnosno slikom Božjom, biblijski je pisac progovorio o čovjekovom porijeklu – od Boga je; o čovjeku samome, tko je i što je – slika je Božja, biće u kojemu prebiva božanstvo, sam Bog.⁷⁴ U tome smislu, danas kada govorimo o kršćanskoj, biblijsko-teološkoj antropologiji, tema slike Božje predstavlja ključan pojam za razumijevanje što je, odnosno, tko je čovjek,⁷⁵ a važnost spomenute teme opravdava i njezino iznimno značajno mjesto i unutar same teologije i predmet je mnogih znanstveno-stručnih teoloških rasprava i simpozija.⁷⁶

Nadalje, u Svetom pismu čitamo i sljedeće: „Boga nitko nikada ne vidi“ (Iv 1,18), što može dovesti do pitanja: kako je onda Bog koji je nevidljiv mogao čovjeka stvoriti na svoju sliku? No, Golub će na o pitanje naći primjeren odgovor i reći: „Nekoga, koga ne vidimo, možemo ipak poznati po riječi koju nam uputi, po slici koja nam ga pokaže, po dahu koji nam ga približi. Slično je s poznavanjem Boga. Poznajemo ga po Riječi Očevoj: Osobnoj i Utjelovljenoj Božjoj Riječi, Isusu. [...] Poznajemo ga po slici. A čovjek je slika Božja, i zato ga upoznajemo po čovjeku. Savršena pak slika Božja je Isus, i zato Boga upoznajemo puninski u Isusu. Poznajemo ga po dahu iliti Duhu, koji je osoba (baš kao što je i Riječ osoba), Duh je dah Božji i Bog sam.“⁷⁷

Kada govorimo o čovjeku – slici Božjoj, osim navedenoga biblijskog retka – Post 1,27, valja se usredotočiti i na Post 1,26 u kojemu čitamo: „Reče Bog: Načinimo čovjeka na svoju sliku, sebi slična“. Ono što pritom

⁷⁴ Ivan GOLUB, *Imago Dei*, u: Aleksandar FLAKER – Josip UŽAREVIĆ (ur.), *Vizualnost. Zagrebački pojmovnik kulture 20. stoljeća*, Zbornik radova, Jastrebarsko, 2003., 13.

⁷⁵ Usp. Anton TAMARUT, *Odnos vjere i razuma u svjetlu čovjekove stvorenosti na sliku Božju*, u: *Bogoslovska smotra*, 84 (2014.) 2, 246.

⁷⁶ Usp. INTERNATIONAL THEOLOGICAL COMMISSION, *Communion and Stewardship. Human Persons Created in the Image of God* (23. VII. 2004.), u: http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/cti_documents/rc_con_cfaith_doc_20040723_communion-stewardship_en.html (13. VII. 2018.).

⁷⁷ Ivan GOLUB, *Prijatelj Božji*, Zagreb, 1990., 7.

izaziva pozornost jest pitanje: na što se, odnosno na koga se odnosi plural „načinimo“? Upuštajući se u to promišljanje, Golub upozorava da je ovaj plural bio razlogom „da je to kapitalno djelo biblijske antropologije u rabinizmu bilo stavljeno na indeks opasnih mjesta. Izraelski monoteizam zbušnjivao je govor koji je implicirao ili bar mogao implicirati pluralitet u božanstvu. Do dana današnjega postoje razni pokušaji, na židovskoj i nežidovskoj strani, da se riješi zagonetka ovog plurala.“⁷⁸

Neki su na to pitanje pokušali odgovoriti majestatskim pluralom (uzvišenim govorom o Bogu), no on je bio nepoznat hebrejskom jeziku; a drugi deliberativnim pluralom, odnosno izrazom Božjega odlučivanja o stvaranju čovjeka⁷⁹, koji je pak bio stran hebrejskom govoru. No Golub zaključuje kako se ipak vjerojatnim „pokazuje tumačenje Karla Bartha po kojemu plural ‘*Na’aseh* – načinimo’ uključuje ‘odnos i razliku od Ja i Ti u samome Bogu’.“⁸⁰ Pritom primjećuje da bi za bolje razumijevanje trebalo također pogledati i karakteristike Svećeničke predaje kao redaktora ovoga teksta. Iako Svećenička predaja ističe Božju jednost (usp. Izl 6,1-4), on zapisuje da se Bog pojavljuje barem pod dva imena: *El-Šaddai* i Jahve; a ime kod Semita ima egzistencijalno značenje, ono identificira neku osobu. Kao što je i prisutan pluralitet u teofaniji Boga Abrahamu, može se zaključiti da je zagonetni pluralni oblik izražaj neke pluralnosti u Bogu.⁸¹ Golub daje ključnu misao o problematici plurala u božanstvu kod Židova, oslanjajući se na riječi Adalberta Rebića: „Stari zavjet ne ulazi u pitanje Božje biti; to je

⁷⁸ Ivan GOLUB, Čovjek – slika Božja (Post 1,26). Novi pristup starom problemu, 380.

⁷⁹ Usp. Bruna VELČIĆ, Čovjek – slika Božja i njegova moralna odgovornost, u: *Bogoslovska smotra*, 82 (2012.) 3, 535.

⁸⁰ Ivan GOLUB, Čovjek – slika Božja (Post 1,26). Novi pristup starom problemu, 380. Važno je istaknuti da je ovaj članak iz samoga početka Golubovoga istraživanja o prvim redcima Biblije koja donosi izvješće o stvaranju svijeta i čovjeka, a isti će biti temelj na kojemu će nadograđivati većinu svojih kasnijih radova. U njima će pokušati iznijeti cjeloviti prikaz čovjeka od njegovih samih početaka stvaranja, pa sve do njegovoga konačnog stanja otkupljenja.

⁸¹ Usp. Ivan GOLUB, Čovjek – slika Božja (Post 1,26). Novi pristup starom problemu, 379.

pitanje načela kršćanska patristika i nakon nje mnogo skolastika. Egzeget mora tumačiti ono što je u biblijskom tekstu skriveno i ništa drugo.“⁸²

3.2. Utjecaj povijesnoga konteksta na izričaj „slika Božja“

96

Sasvim je nedvojbeno da su semitski narodi imali neizostavni utjecaj u stvaranju biblijske povijesti, zbog čega Golub upravo i skreće pozornost na prve retke Biblije gdje čitamo: „Reče Bog: Načinimo čovjeka na svoju sliku, kao svoju sličnost.“ (Post 1,26) Pritom ističe: „Ove su riječi zapisane u Semita, a to znači u jeziku i kulturi drugačijoj od europske. Rasprostrle su se naviještanjem Europom i svijetom, daleko van svoje ‘kolijevke’. Poprimile su nešto od značenja što ih ključni izrazi ‘slika Božja’ i ‘sličnost’ imaju u europskom govoru. [...] Na starom srednjem istoku slikom Božjom nazivani su čovjeku nalični, životinji nalični ili bezlični predmeti za koje se vjerovalo da su da u njima prebiva božanski fluid ili samo božanstvo.“⁸³ Dakle, Golub zaključuje da na Istoku „slika Božja“ ne znači samo, kao na Zapadu, naličnost (sličnost), nego i prisutnost Božanstva u onome što se naziva „slika Božja“.

S obzirom na utjecaj povijesnoga konteksta na izričaj „slika Božja“, Golub se pita je li ovaj pojam, inače raširen na Starom Istoku, bio poznat tekstu Svećeničke predaje i suvremenima za koje je pisan. Odgovor prema Golubu možemo pronaći u povijesnom kontekstu nastanka Peto-knjžja. Naime, konačna redakcija teksta događa se po povratku Židova iz babilonskoga progonstva. Izraelci su zasigurno upoznali razne likove božanstava koje su Babilonci zvali „slikom Božjom“. Susreli su taj pojam, koji se upotrebljavao u smislu prisutnosti božanstva u onome što se nazivalo „Božjom slikom“. No, Svećenička predaja, koristeći se poganskim

⁸² Adalbert REBIĆ, *Stvoaranje svijeta i čovjeka*, Zagreb, 1996., 62.

⁸³ Ivan GOLUB, *Čovjek slika Božja – prijatelj Božji*, 107.

pojmom, dublje rasvjetljuje božansku stvarnost, tj. „izričajem da je Bog bio stvorio čovjeka na svoju sliku poučio je Svećenik suvremenike s jedne strane da je Bog bio prisutan čovjeku kojega je stvorio, s druge strane da nije prisutan u naličnim i nenaličnim predmetima, kako to vjeruju narodi (goim), već je čovjeka odabrao da u njemu bude prisutan.“⁸⁴ Već povijest Staroga saveza pokazuje u višestrukom pogledu kako se Božja objava služi određenim, već zatečenim religioznim pojavnim oblicima. Oni se na taj način oslobađaju uskih granica svojih prijašnjih značenja i svrha. Njihovo novo i konačno određenje lišava ih dotada važećih funkcija, dapače, ono im se protivi ako se one počnu suprotstavljati novom određenju.⁸⁵

Možemo zaključiti da Golub pridaje veliku važnost i značenje povijesnom kontekstu biblijskoga teksta i njegovu utjecaju, ne samo na navedeni biblijski izričaj, već i na cjelokupno biblijsko shvaćanje povezanosti Boga s čovječanstvom, na savez Boga i čovjeka. U tom smislu ističe: „povijesna zbivanja nisu igra slučaja ili samovolje pojedinca, već su ostvarenje namisli Božjih. Bog vječnošću svojih odluka i slobodom našeg djelovanja piše povijest, koja je teološka i božanska.“⁸⁶ Zato će i sâm istaknuti da Sveto pismo treba shvatiti u kontekstu semitskih kategorija, a ne prilagođavati ga kategorijama našega zapadnjačkog uma. „Ako pri istraživanju o Bogu propustimo da se uživimo u semitske, konkretno biblijske egzistencijale, postoji opasnost da sebi predočimo Boga drukčijim, nego što je On sam sebe predstavio u Svetome pismu. Štoviše, nije isključena mogućnost da nam izbjegne ono bitno o Bogu Biblije, osobito ako podlegnemo kušnji bezuvjetnog usklađivanja između Boga biblije i Boga filozofije.“⁸⁷

⁸⁴ Ivan GOLUB, *Čovjek – slika Božja* (Post 1,26). *Novi pristup starom problemu*, 383-384.

⁸⁵ Usp. Horst BURKLE, *Čovjek traži Boga*, Zagreb, 2000., 8.

⁸⁶ Ivan GOLUB, *Biblija u rukama katehete. Bilješke predavanja*, Zagreb, 1965., 139.

⁸⁷ Ivan GOLUB, *Prijatelj Božji*, 94.

3.3. Savez Boga i čovjeka

Povezanost Boga i čovjeka mogli bismo, smatra Golub, definirati savezom koji je u potpunosti u znaku dijaloga između Boga i čovjeka.⁸⁸ Bog prvi silazi čovjeku i dolazi mu ususret, sklapa savez uobičajen za ono vrijeme, Bog postaje pristupačan kada nudi čovjeku savez.⁸⁹ U tom smislu, i „sama riječ religija, ‘religio’ od glagola ‘religare’, znači povezanost Boga i čovjeka. U Svetom pismu vez Boga i čovjeka je savez.“⁹⁰

98

Golub primjećuje da je već samim stvaranjem čovjeka na sliku Božju stvorena veza, odnosno savez Boga i čovjeka. Iako je taj savez raskinut prvim padom čovjeka, postupno je ipak obnavljan, a vrhunac te obnove dogodio se u Novom Adamu – Isusu Kristu. Za Goluba je važno naglasiti da tako obnovom saveza možemo pratiti obnovu iskrivljene slike Božje u čovjeku izazvane prvim padom čovjeka te njegovu konačnu obnovu u osobi Isusa Krista koji je slika Boga nevidljivoga.⁹¹ Dakle, Božji govor čovjeku prošao je, kako primjećuje Golub, progresivni put: od djelomičnoga govora ocima po prorocima do punine govora u Sinu (usp. Heb 1,1-5), pri čemu vidimo da Bog i dalje brine za čovjeka. Primjerice, sklapajući savez s Noom, Bog obećava da nikada više neće dopustiti opći potop, postavljajući dugu kao znak toga Saveza. Nadalje, i u izvještaju o izgradnji babilonske kule uočava se da su ljudi htjeli osvojiti blizinu Boga, ne dopuštajući da djeluje milost, tj. prisutnost Boga, već su ga sami htjeli „dohvatiti“, biti kao Bog. No, kad je posrijedi savez s Abrahamom, Golub primjećuje značajan napredak odnosa Boga i čovjeka, jer „Bog se ne pokazuje, kao u Noinom slučaju, tek kao gospodar prirode i čovjeka, već kao prijatelj i gost Abrahamov. Očito je da se Božja prisutnost ostvarila u većem stup-

⁸⁸ Usp. Ivan GOLUB, *Običan čovjek*, 335.

⁸⁹ Usp. Ivan GOLUB, *Biblijske teme. Savez Boga i čovjeka*, 8-9.

⁹⁰ Ivan GOLUB, *Prijatelj Božji*, 335.

⁹¹ Usp. Ivan GOLUB, *Običan čovjek*, 336-337.

nju nego u slučaju Noe. I sličnost čovjeka s Bogom postigla je veći stupanj. Naglasak je na socijalnoj strani te sličnosti“.⁹² Golub u odnosu Boga s Abrahamom uočava značajnu dimenziju prijateljstva. Bog s Abrahamom vodi dijalog kao gost i prijatelj koji mu obećava velikoga potomka i obećava mu da će postati ocem mnogih naroda. Ovaj Savez nanovo obnavlja čovjekovu sličnost s Bogom i prijateljstvo. Naime, Abraham postaje prijatelj Božji, jer je povjerovao Božjim obećanjima i odgovorio na Božji poziv.

Daljnji razvoj obnove prijateljstva čovjeka i Boga vidljiv je u savezu na Sinaju koji „predstavlja zapravo razrastanje saveza s Abrahamom“,⁹³ i kojim Bog obećava svoju vjernost izabranom narodu ako im Jahve bude jedini Bog, kojega će ljubiti svim srcem svojim, svom dušom svojom i svom snagom svojom (usp. Pnz 6,4-5). Kao spomen na ovaj Savez, Izraelci su dužni godišnje slaviti Pashu kao spomen na izlazak iz Egipta i uspostavljanje Sinajskoga saveza, ne zaboravljajući tako na Božja izbaviteljska djela prema svome narodu. Golub uočava da nam tako savez Boga i čovjeka progovara o tome da Bog ne odustaje od čovjeka stvorenoga na svoju sliku, On neumorno tijekom povijesti spasenja govori i potiče na vjernost svoj narod, jer on je vjeran Bog, milosrdan i blag, Bog koji se očinski brine za sve.

Ovdje, u kontekstu promišljanja o Golubovoj teologiji saveza i Božje vjernosti čovjeku, možemo spomenuti i riječi suvremenog pape Franje, koji će u tom smislu reći: „Naš Bog nije odsutni Bog, zatvoren veoma dalekim nebom; to je naprotiv Bog ‘silno zaljubljen’ u čovjeka, koji tako nježno ljubi da nije sposoban odijeliti se od njega. Mi ljudi smo dobri u prekidanju vezâ i rušenju mostova. Ali On ne. Ako nam se srce ohladi, Njegovo uvijek plamti žarom. Naš Bog nas uvijek prati, pa i onda kad

⁹² Ivan GOLUB, *Prisutni misterij Boga u Bibliji*, 28.

⁹³ Ivan GOLUB, *Prisutni Misterij Boga u Bibliji*, 30.

na našu nesreću mi zaboravimo Njega. Na grebenu koji dijeli nevjeru od vjere, od presudne je važnosti otkriće da nas naš Otac ljubi i prati, da nas nikada neće ostaviti same.“⁹⁴ Budući da je svaki čovjek stvoren na sliku Boga koji je učinio da „sav ljudski rod nastane iz jednog čovjeka i prebiva po svoj površini zemaljskoj“ (Dj 17,26), svi su pozvani k jednom te istom cilju, tj. k samome Bogu.⁹⁵

Usp. Tomislav Zdenko TENŠEK, Teologija slike s posebnim naglaskom na patrističko razdoblje, u: *Bogoslovska smotra*, 74 (2004.) 4, 1045-1046.

94 PAPA FRANJO, „*I evo, ja sam s vama u sve dane – do srušenja svijeta*“ (Mt 28,20): obećanje koje daje nadu, Kateheza na Općoj audijenciji (26. IV. 2017.), u: http://w2.vatican.va/content/francesco/hr/audiences/2017/documents/papa-francesco_20170426_udienza-generale.html (16. VII. 2018.).

95 Usp. GS, br. 24.

4. Čovjek – slika Božja: otkrivanje Boga čovjeku i čovjekov odgovor Bogu

U čovjekovoj stvorenosti na sliku Božju prepoznaje Golub na djelu otkrivanje Boga čovjeku. Bog se objavljuje čovjeku kao njemu blizak, prisutan, a „izabrali nekoga da mu se bude prisutan, blizak – a stvaranje čovjeka je očito izbor – znači, makar u širem smislu riječi, izabrati ga za prijatelja, jer je prijateljstvo u svakom slučaju bliskost.“⁹⁶ No, poziv Boga na prijateljstvo sa čovjekom zapravo je uzajamni poziv čovjeku da uzvрати na taj poziv, tj. traži se uspostavljanje „saveza prijateljstva“, poradi čega Golub i govori o otkrivanju Boga čovjeku i čovjekovu odgovoru Bogu. Pritom ističe i ogromnu ulogu ljudske slobode koja može imati dvije strane. Budući da je Bog čovjeku dao slobodu, „bez koje ne bi čovjek mogao izabrati Boga za prijatelja, Bog je dopustio i mogućnost da čovjek opozove taj izbor. Čovjek svoj izbor Boga za prijatelja može zadržati, može ga narušiti, može ga i srušiti.“⁹⁷ Stoga u ovome poglavlju želimo izbliza pokazati na koje se načine Bog, prema Golubovoj teologiji, otkrivao čovjeku – slici Božjoj tijekom povijesti spasenja, te na koje je načine čovjek – stvoren na sliku Božju – davao i daje odgovor Bogu.

101

4.1. Bog se postupno otkriva čovjeku

Otkrivanje Boga čovjeku u središtu je kršćanske Objave kojom Bog pripućuje čovječanstvu svoje otajstvo, pozivajući ga na sudjelovanje u tom otajstvu.⁹⁸ U tom smislu, Objava je središnje otajstvo ne samo kršćanske

⁹⁶ Ivan GOLUB, *Čovjek slika Božja – prijatelj Božji*, 108.

⁹⁷ Ivan GOLUB, *Običan čovjek*, 341.

⁹⁸ U Dogmatskoj konstituciji o Božanskoj objavi čitamo sljedeće: „ Bogu se svidjelo da u svojoj dobroti i mudrosti objavi samoga sebe te saopći otajstvo svoje volje (usp. Ef 1,9), kojim ljudi po Kristu, Riječi tijelom postaloj, u Duhu Svetom imaju pristup k Ocu te postaju zajedničari božanske naravi (usp. Ef 2,18; 2 Pt 1,4). Tom objavom, dakle, nevidljivi Bog (usp. Kol 1,15; 1 Tim 1,17) iz preobilja svoje ljubavi, oslovljava ljude kao prijatelje (usp. Izl 33,11; Iv 15,14-15) te s njima druguje (usp. Bar 3,38) da ih pozove i primi u zajedništvo sa sobom. Taj raspored objave zbiva se djelima i riječima iznutra međusobno

vjere, već čitave povijesti čovječanstva. Sâm pojam „objava“ ima svoje ishodište u grčkom pojmu *apokalyptein*, što znači: „očitovati“, „razotkriti“. Objava počinje stvaranjem, a vrhunac doseže u događaju Isusa Krista. U latinskom izvorniku, za Objavu se upotrebljava riječ *revelatio*, što označava „skidanje vela“, a istovremeno znači da se veo ponovno vraća preko onoga što je bilo otkriveno. Zanimljivo je primijetiti tu dijalektiku otkrivanja i pokrivanja kao sastavnoga djela kršćanske Objave uz stalnu opreznost gubitka nadnaravnoga obilježja njezinoga sadržaja.⁹⁹

102

Golub u svom govoru o božanskoj Objavi ističe, kako smo već spomenuli, da se Bog započinje otkrivati čovjeku u trenutku stvaranja, stvorivši čovjeka na svoju sliku. Ali također naglašava da je prema Knjizi izlaska razvidno da se Bog svom izabranom narodu postupno otkriva sve više (usp. Izl 3,7-15). Navedeno mjesto opisuje kako Bog objavljuje svoje Ime, što znači da, po semitskoj logici, otkriva samo svoje biće. Bog je vidio jade svoga naroda u Egiptu te silazi među narod da bi ga izbavio. Na Mojsijev upit što će reći Izraelcima ako ga upitaju: „Tko ga je poslao?“, Bog mu odgovara: „Ja jesam koji jesam (*ehjeh ašer ehjeh*), Ja jesam poslao me k vama.“ (Izl 3,14) Glagol *ehjeh* koji dolazi od glagola „*hjh*“, što znači „*ja bivam*“, nema samo puko značenje „*biti*“, već konkretno, povijesno „*biti ovdje*“. U latinskom jeziku, ovaj bi izraz glasio „*adesse*“ (biti prisutan), kao i na hrvatskom, jednostavno „*Prisutni*“, a Golub pojašnjava da „*Prisutni*“ ne znači da Bog jest bilo kako, već da Bog jest tu, da je blizu. Ali ne samo blizu, kao što su stvari blizu, nego da je blizak, kako samo osobe bivaju bliske. Stoga sam Božje ime ‘*Jahve*’ preveo s ‘*Prisutni*’...“¹⁰⁰ Dakle, Golub iz ovakve Objave izvlači zaključak kako je temeljna osobina biblijskoga

povezanima tako da djela što ih je Bog izveo u povijesti spasenja očituju i potkrjepljuju nauk i riječima označene stvari, a riječi razglasuju djela i osvjetljuju u njima sadržano otajstvo. Po toj nam je objavi dubina istine i o Bogu i o čovjekovu spasenju u punom svjetlu zasjala u Kristu, koji je ujedno i posrednik i punina sve objave.“, *DV*, br. 2.

⁹⁹ Usp. Rino FISICHELLA, Objava, u: *Enciklopedijski teološki rječnik*, 749-751.

¹⁰⁰ Ivan GOLUB, *Prisutni misterij Boga u Bibliji*, 34.

Boga njegova djelatna i dobrohotna prisutnost u povijesti uz svoj Izabrani narod. Bog se, pritom, nije samo objavio kao Prisutni i blizak ljudima, otkriva nam Golub, nego je i objavio čovjeku svoje Ime, dao se uvući u odnos sa čovjekom, dao se djelomično otkriti. I tako bi se izrazi: Bog Prisutni, Bliski, prema Golubu mogli prevesti s riječju „Prijatelj“ koji je razgovarao sa Mojsijem licem u lice, kao što čovjek govori s prijateljem (usp. Izl 33,11).¹⁰¹ Tako Golub iznosi činjenicu koju trajno naglašava kršćanska teologija: ovaj događaj objave Božjeg imena ima svoju neizmjernu ulogu, jer je čitava daljnja povijest vjere, sve do priznanja Isusova božanstva, uvijek novo izlaganje ovih riječi, koje tako poprimaju sve veću dubinu.¹⁰²

4.2. Proroci – navjestitelji novoga saveza Boga i čovjeka

Nadalje Golub prepoznaje da, nakon što je objavio svoje Ime i otkrio dio sebe u svojoj otajstvenosti, Bog ide dalje objavom sebe putem proroka, koji donose novu sliku Saveza između Jahve i Izraela, poput primjerice slike zaručnika i zaručnice (usp. Izl 34,10-16; Hoš 2,9; Ez 16). Proroci podsjećaju izraelski narod na izlazak iz Egipta, čudesan prolazak kroz pustinju i dolazak u Obećanu zemlju. Iako se Jahve zalagao i borio za svoj narod te ispunjavao svoja obećanja, narod ga je iznevjerio poput nevjerne žene o kojoj govori prorok Jeremija. No, unatoč toj nevjeri, Bog se opet pokazuje milostiv, jer prima natrag narod – ženu koja se podala bludu i više joj da se vrati. Jer je Jahve milostiv, neće se gnjeviti dovijeka, samo što Izrael treba priznati krivnju i odmetnuće (usp. Jr 3,12-13).

Golub se u svom promišljanju o ulozi proroka – navjestitelja novoga saveza Boga i čovjeka, zaustavlja na njihovom opominjanju Izraela. No,

¹⁰¹ Usp. Ivan GOLUB, *Prisutni Misterij Boga u Bibliji*, 34-35.

¹⁰² Usp. Joseph RATZINGER, *Bog Isusa Krista. Razmatranja o Trojedinom Bogu*, Zagreb, 2010., 13.

iako se Izrael nije odvrtao od svoga nevjernog puta, usprkos toj nevjeri Bog ostaje vjeran svojim obećanjima i najavljuje novi i vječni Savez: „Nego, ovo je Savez što ću ga sklopiti s domom Izraelovim poslije onih dana – riječ je Jahvina: Zakon ću svoj staviti u dušu njihovu i upisati ga u njihovo srce. I bit ću Bog njihov, a oni narod moj“ (Jr 31,33). Taj novi savez i Božju prisutnost na nov način najavljuje prorok Izaija, navješćujući neobično rođenje od Djevice: „Evo, Djevica će začeti i roditi sina i nadjenut će mu ime Emanuel“ (Iz 7,14), što znači *s nama Bog*. Golub će primijetiti da upravo ispunjenje tih proročanstava potvrđuje činjenicu da je *Bog s nama* „onaj potomak žene što ga spominju prve stranice Biblije kao budućeg pobjednika nad zmijom. On predstavlja povratak Boga prisutnoga, koji je bio udaljen, jer se čovjek bio udaljio od njega.“¹⁰³ Mogli bismo reći da ovo ispunjenje novoga i vječnoga Saveza daleko premašuje sve dotadašnje Saveze i nikada nam Bog nije bio toliko Blizak i Prisutan kao *Emanuel – s nama Bog*.¹⁰⁴

4.3. *Narušavanje čovjekovoga odnosa s Bogom*

Iako Bog neumorno govori i potiče svoj narod na vjernost, čovjek je odstupanjem od Božjih zapovijedi narušio savez s Bogom, prijateljstvo s Bogom, inače prisutno u svakom čovjeku. Usprkos čovjekove sličnosti s Bogom, uvijek se postavlja pitanje: zašto čovjek ne živi u skladu s tom sličnošću s Bogom koji je prijatelj, naklonjen svakom čovjeku? To pitanje postavlja i Golub u svom promišljanju o čovjeku, a sveltremenski problem pokušava iščitati iz jahvističkog izvještaja koji je najstariji izvještaj o stvaranju. Ovaj izvještaj tako nastoji dati odgovore na pitanja odakle zlo u svijetu i zašto čovjek krši svoje iskonsko prijateljstvo sa Stvoriteljem.

¹⁰³ Ivan GOLUB, *Prisutni Misterij Boga u Bibliji*, 42.

¹⁰⁴ Usp. Ivan GOLUB, *Prisutni Misterij Boga u Bibliji*, 36-42.; Ratko PERIĆ (ur.), *Homo imago et amicus Dei*, 205-207.

Proučavajući ovaj izvještaj o stvaranju i nastanku zla u svijetu, Golub se usredotočuje na izvještaj o tome kako zmija nagovara prve ljude da uzmu zabranjeni plod sa stabla i tako postanu bogovi (usp. Post 3,1-6), pri čemu prepoznaje kako zmija, zapravo, prvim ljudima nudi prijevaru, jer oni su već slični Bogu. Zmija ih nagovara da odstupe od Božje zapovijedi, što znači upravo udaljšavanje i narušavanje blizine i prijateljstva s Bogom. Pritom Golub ističe: „Čovjek odlazi iz vrta u kojemu je smio tako prisno općiti s Bogom, zakrčen mu je put Drvetu života. Grijeh je dakle pogodio čovjeka kao Božju sliku, jer je prouzrokovao da je Bog na neki način prestao biti prisno prisutan u prvih ljudi.“¹⁰⁵ Nakon ovoga grijeha čovjek bježi od Boga, no Bog ne odustaje od čovjeka, već ga ipak traži. Posljedice su neizbježne, jer se narušava prvotni prijateljski odnos s Bogom, čovjekova izvorna slika i sličnost Bogu bit će izopačena, te će čovjek biti podložan smrti. Golub će reći da je tim činom „nastupilo novo stanje, stanje neprijateljstva iliti grijeha nazvano ‘iskonski’ iliti ‘istočni grijeh’ – *peccatum originale*.“¹⁰⁶

105

Vidljivo je da se taj iskonski grijeh proteže na čitavo Adamovo potomstvo preko njegova sina Šeta, Kajina i Abela, te ostalih potomaka koji nose narušenu Božju sliku i izobličenu sličnost s Bogom. Kada Golub u svojim promišljanjima govori i o ubojstvu čovjeka, on se pritom vraća na prvotno ubojstvo Kajina, koje je zapravo bogoubojstvo, jer je Abel čovjek – slika Božja, biće u kojem prebiva Bog. Nadalje, ističe da svako ubojstvo jest i ocubojstvo jer ubijajući čovjeka, pokušava se ubiti prisutnoga Boga koji je Otac objavljenoga Isusa Krista. Ono je i bratubojstvo, jer je Sin Boga Oca brat ljudi, prema evanđeoskim riječima: „Zaista, kažem vam, što učiniste jednome od ove moje najmanje braće, meni učiniste.“ (Mt 25,40).

¹⁰⁵ Ivan Golub, *Prisutni Misterij Boga u Bibliji*, 22.

¹⁰⁶ Ivan GOLUB, *Običan čovjek*, 341.

Nadalje, ubojstvo čovjeka je prema Golubovoj teologiji i ubojstvo prijatelja, jer je Bog stvorivši čovjeka na svoju sliku, postao čovjeku prijatelj, bliski. Ubojstvo je konačno i samoubojstvo, pri čemu Golub ističe: „samoubojstvo je ubojstvo bližnjih, proksimicid. Kao što je bližnji produžetak mene, tako sam ja bližnjemu produžetak njega. Bližnji je bližnjemu bližnji. Dići ruku na sebe znači dići na bližnjega, na njega naime koji je nastavak mene, time što je slika Božja, što Bog prebiva u njemu i u meni kao slici Božjoj.“¹⁰⁷

Usprkos svemu, Golub zaključuje da prisutnost Boga u čovjeku nije u potpunosti iščezla. U suprotnom čovjek ne bi bio čovjek, ne bi bio istovjetan sebi, ne bi bio slika Božja, što znači prisutnost Boga u čovjeku. Bog ne odustaje od čovjeka usprkos njegovu padu, nego čak i obećava novoga potomka žene (sjeme) koje će zmiji smrskati glavu i tako obnoviti narušenu sliku i sličnost Božju paloga čovjeka.¹⁰⁸

106

4.4. Obnova slike Božje u Novome Adamu – Isusu Kristu

Tako, unatoč čovjekovu padu i njegovu odstupanju od Božjih zapovijedi, prisutnost Boga u čovjeku nije u potpunosti nestala. S čitavom kršćanskom tradicijom to neumorno naglašava i Golub u svojim promišljanjima o čovjekovu grijehu i Božjem prijateljstvu prema čovjeku. Bog se i nakon ljudskog grijeha otkriva čovjeku, a vrhunac Božjega otkrivanja čovjeku, te Njegove prisutnosti i sličnosti s čovjekom, opisan je u Ivanovu glasovitu prologu (Iv 1,1-18), u kojem čitamo da je Božja Riječ postala tijelom i nastanila se među nama. Bog je, dakle, na toliko načina govorio o našoj sličnosti s Njime, počevši od samoga stvaranja, objavljivanja, izbavljenja,

¹⁰⁷ Ivan GOLUB, Nasrtaj na sliku Božju, 96.

¹⁰⁸ Usp. Ivan GOLUB, *Prisutni Misterij Boga u Bibliji*, 18-23.

pa sve do trenutka „punine vremena“, kada je postao nama u potpunosti sličan osim u grijehu. Na taj način možemo pratiti tzv. obnavljanje izvorne sličnosti i bliskosti čovjeka s Bogom. Navodeći poznati Ivanov prolog o *Logosu*, koji je postao tijelom, Golub zaključuje: „Izraz kojim se označuje činjenica nove Božje prisutnosti jest: ‘*eskenosen en hemin*’ – ‘podigla šator u nama’, među nama, *prebivala među nama*. [...] Upotrijebivši izraz ‘*eskenosen*’, Ivan je izrazio da je Riječ, koja je Bog, postala prisutna među nama kao što je Jahve-Prisutni bio prisutan Izraelu, u šatoru Staroga saveza.“¹⁰⁹ Dakle, Golub zaključuje kako je stupnjevito otkriće Božje prisutnosti u povijesti izraelskoga naroda doseglo svoj vrhunac u univerzalnom utjelovljenju Riječi Božje, čime Bog postaje jedan od ljudi.

U utjelovljenoj Riječi prepoznaje Golub i najadekvatniji Božji govor čovjeku, ali i puno više: utjelovljena je Riječ punina Božjeg obećanja, najjači izraz Božje ljubavi prema čovjeku. Na sličan način Drugi vatikanski koncil povezuje otajstvo čovjeka s otajstvom utjelovljene Riječi: „Krist, Novi Adam, objavljujući misterij Oca i njegove ljubavi potpuno otkriva čovjeka i njemu samome te mu objavljuje uzvišenost njegova poziva.“¹¹⁰ Za potkrjepljenje svoje misli – da se u Isusu događa konačna obnova čovjeka kao prave slike Božje koja je bila narušena padom prvog čovjeka Adama – Golub se služi tekstovima velikih crkvenih otaca prvih stoljeća kršćanstva, među kojima posebno mjesto zauzimaju Bazilije Veliki i Ivan Damašćanin¹¹¹, zaključujući da je u Isusu prisutnost Boga dosegla svoj vrhunac i došla do svoga savršenstva, te tako savršena ona jest Božja slika (usp. 2 Kor 4,4).

¹⁰⁹ Ivan GOLUB, *Prisutni Misterij Boga u Bibliji*, 43.

¹¹⁰ GS, br. 22.

¹¹¹ Usp. Tomislav Zdenko TENŠEK, *Teologija slike s posebnim naglaskom na patrističko razdoblje*, u: *Bogoslovska smotra*, 74 (2004.) 4, 1045-1046.

Znakovito je da Golub u promišljanju o iskrivljavanju Božje slike u čovjeku i pri obnavljanju navedene slike, osim osobe Isusa Krista koji je kao Božji zastupnik obnovio izopačenu sliku čitavoga ljudskog roda, osobitu pozornost posvećuje mjestu/odredištu samoga čina. Naime, prvi se pad čovjeka događa u vrtu – Edenskom, ali i otkupljenje toga istog čovjek započinje u vrtu – Getsemanskom (usp. Iv 18,1). Tako je, smatra Golub, svojom mukom, smrću i uskrsnućem Proslavljeni Krist Gospodin oblikovao novi Božji narod i sa sobom ga sjedinio. Osim osobe Isusa Krista i mjesta/odredišta na kojemu dolazi do iskrivljavanja i obnavljanja Božje slike u čovjeku, Golub pridaje važnost i trećoj Božanskoj osobi – Duhu Svetomu. Naime, sâm Duh Sveti prisutan je kod Isusova uskrsnuća (usp. Rim 8, 9-10) i po njemu se pokazuje Isusova pobjeda nad smrću. No, taj isti Duh djeluje u mladoj Crkvi svojim silaskom nad učenike i ispravlja pogrešku koju su napravili graditelji kule babilonske, misleći da će mnoštvom riječi doseći Boga.¹¹²

I naposljetku, Golub pridaje pozornost samom činu u kojemu dolazi do obnove izopačene slike čitavoga ljudskog roda, a to je rođenje Duhom i vodom (krštenjem). Pritom, Golub slijedi misao svetoga Pavla apostola, koji kaže da se krštenjem nastanjuje posebna Božja Prisutnost, jer postadosmo Božjim hramom i prebivalištem Duha Božjega (usp. 1 Kor 3,16).¹¹³ Krštenjem smo uključeni u Božje djelo spasenja, jer ako smo s njime zajedno po krštenju ukopani u smrt, s njime ćemo i zajedno biti uskrišeni (usp.

¹¹² Usp. Ivan GOLUB, *Prisutni Misterij Boga u Bibliji*, 45-49.

¹¹³ Ovu misao o narušenoj sličnosti s Bogom prvoga čovjeka i njegovoj obnovi u Isusu Kristu, Golub temelji na Pastoralnoj konstituciji o Crkvi u suvremenom svijetu Drugoga vatikanskog koncila, u kojoj čitamo: „Isus je 'slika Boga nevidljivoga' (Kol 1,15), koji je Adamovoj djeci vratio sličnost s Bogom izobličenu prvim grijehom. Budući da je u njemu ljudska narav bila preuzeta, a ne uništena, samim time je i u nama uzdignuta na uzvišeno dostojanstvo. Svojim se utjelovljenjem Sin Božji na neki način sjedinio sa svakim čovjekom. Radio je ljudskim rukama, razmišljao ljudskim umom, odlučivao ljudskom voljom, ljubio ljudskim srcem. Rođen od Marije Djevice, postao je uistinu jedan od nas, u svemu nama sličan osim u grijehu.“, GS, br. 22.

Rim 6,3-5). Navedeni čin događa se u svakom onom čovjeku koji se daje krstiti, te time biva uključen u otajstveni i proslavljeni život Krista, koji dopušta stalno djelovanje njegova Duha u nama. Golubov je zaključak da tako oni koji su kršteni postaju sve sličniji Onome koji ih preobražava, postaju sličniji Kristu proslavljenome.¹¹⁴

4.5. Čovjekovo otkrivanje i življenje slike Božje

Nakon što je pokazano da je u osobi Isusa Krista prisutnost Boga dosegla svoj vrhunac, te na taj način Isus predstavlja savršenu sliku Božju, čovjek sada s pravom može postaviti pitanje: „Gdje se i na koji način može konkretno vidjeti i doživjeti čovjekova određenost u Bogu i kako je možemo pronaći u svakodnevnicima?“; ili još konkretnije: „Kako čovjek – stvoren na sliku Božju, odražava i otkriva tu sliku Božju u svakodnevnicima i kako pridonosi njezinoj prepoznatljivosti?“.

109

Golub podsjeća da je Bog stalno prisutan u ljudskoj povijesti i postupno s ljudima razvija savez, čiji se vrhunac očituje u vječnom Savezu – Isusu Kristu sklopljenom njegovom krvlju. Naime, Krist je uspostavio novi, vječni spomen na Posljednjoj večeri rekavši: „Ovo činite meni na spomen!“, i zato je svaki spomen-čin posadašnjenje Kristove muke, smrti i prolivene krvi te spomen Posljednje večere blagovanjem njegovoga Prisutnog tijela.¹¹⁵ Euharistija, koja je najviše ostvarenje Božje prisutnosti među nama ljudima (usp. Iv 6,56) omogućuje nam, dakle, obnovu čovjeka – slike Božje i pomirenje s Bogom izlivanjem krvi „na otpuštenje grijeha“ (Mt 26,28). Golub pritom upozorava da mnogi kršćani imaju iskrivljenu sliku o Kristovu načinu prisutnosti među nama ljudima pod prilikama

¹¹⁴ Usp. Ivan GOLUB, *Prisutni Misterij Boga u Bibliji*, 53.

¹¹⁵ Usp. Ivan GOLUB, *Prisutni Misterij Boga u Bibliji*, 58-61.

kruha i vina. Naime, u Euharistiji je prisutan Uskrsli Isus, koji je sada kod Oca. Nije tu sada dijete Isus, niti Isus Getsemanski. Trebalo bi shvatiti da je u Euharistiji prisutan svemoćni Krist, da on nije nikakav sužanj, nego slavan i pod skromnim prilikama prisutan, da bude s nama. Na kraju zaključuje da „prava euharistijska pobožnost nadahnjuje akciju, i to akciju ljubavi, jer Euharistija i nije drugo nego ljubav“¹¹⁶, o čemu svjedoči, primjerice, karitativna

djelatnost u prvim kršćanskim vremenima koja je bila sastavni dio euharistijskoga slavlja, tj. neodvojiv dio kršćanskoga zajedništva. Zato i mi, sudjelujući u Euharistiji, obnavljamo svoju stvorenost na sliku Božju, pomirujemo se s Bogom zbog narušenoga saveza i prijateljstva s Bogom koji je prisutan u svakom čovjeku te bivamo odraz prvotne slike Božje u nama ljudima.

110

No, i u ostalim sakramentima Isus nam pokazuje svoju prisutnost i blizinu. Primajući sakramente, upozorava Golub, mi, zapravo, otkrivamo sliku Božju i pokazujemo da nastojimo živjeti nasljeđujući primjer savršene slike Božje – Isusa Krista koji nam neprestano otkriva Boga po svojoj Crkvi, koja je živa i rastuća slika Božja. Tako se može reći da je lice Crkve lice Božje. Naime, „kad je Isus otišao sa svijeta, postao nam nevidljiv, učinio je – kako veli starina – da je sve što je bilo nevidljivo na njemu prešlo na sakramente Crkve. Isus je ‘*prasakrament*’ Boga.“¹¹⁷

Nadalje, Golub ne zaboravlja da je Isus svojoj Crkvi ostavio i zapovijedi, među kojima valja istaknuti onu najveću: ljubiti Boga svim srcem, svom dušom, umom i snagom svojom i ljubiti bližnjega svoga kao sebe samoga (usp. Mk 12,30). U provođenju zapovijedi također pokazujemo

¹¹⁶ Ivan GOLUB, *Euharistija. Sustavno-spekulativna teologija*, Zagreb, 1968., 41.

¹¹⁷ Ivan GOLUB, *Prisutni Misterij Boga u Bibliji*, 63.

da nastojimo živjeti pravu sliku Božju koja je u Isusu Kristu dosegla svoj vrhunac. Da bih izvršavao zapovijedi, trebam posjedovati ljubav prema Bogu i ljubav prema čovjeku – „o tim dvjema zapovijedima ovisi sav Zakon i Proroci“. (Mt 22,40) Može se zaključiti, na temelju Golubovoga promišljanja, da je svaki čovjek slika Božja, a svaki koji ljubi čovjeka, ljubi Boga prisutnoga u njemu. Time što je Bog stvorio čovjeka na svoju sliku, učinio je čovjeka svojim prijateljem. U tom smislu, čovjekov odnos prema Bogu i Božji odnos prema čovjeku nije samo očinski i sinovski, štoviše, on je prijateljski. Odnosom prema bližnjemu, čovjek pokazuje odnos prema Prisutnome u svakom čovjeku, jer će se na kraju vremena suditi ljudima po tome jesu li ljudi prepoznali Boga Prisutnoga u čovjeku (usp. Mt 25,31-46). Zato je svakoga dana čovjek pozvan biti prijatelj Bogu prijateljstvom prema bližnjemu, da bi u onaj dan našao sebe-prijatelja i druge-prijatelje u Bogu Prijatelju.¹¹⁸

111

Zaključno, zajedno s Golubom smijemo reći da se stupanj ostvarenosti naše sličnosti s Bogom pokazuje našom ljubavlju prema Bogu i čovjeku, našim životom po sakramentima i obdržavanjem Božjih zapovijedi. Pritom Golub još jednom pokazuje da je put prema Bogu čovjeku omogućen po Isusu Kristu i njegovu Duhu: „Isus je put k Ocu time što je istina o Ocu nama dana, a Duh produbljuje, brani i svjedoči za tu istinu, koja je put i život. Duh vodi k Ocu prijatelje Isusove, oni idu putem koji je Isus, prijatelj.“¹¹⁹

¹¹⁸ Usp. Ivan GOLUB, Čovjek slika Božja – prijatelj Božji, 111.

¹¹⁹ Ivan GOLUB, Nebo. Trojstvo i prijateljstvo, u: *Bogoslovska smotra*, 64 (1994.), 1-4, 32-33. Usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Lumen Gentium. Dogmatska konstitucija o Crkvi* (21. XI. 1964.), br. 39-42., u: *Dokumenti*, Zagreb, 72008.

Zaključak

U okolnostima suvremenoga svijeta koji je prepun različitih izazova, puno se pozornosti posvećuje čovjeku. Promatra se čovjeka u odnosu prema samome sebi, prema drugima, prema Bogu, razmišlja se o različitim mehanizmima koji pospješuju čovjekov život na Zemlji, njegovo napredovanje, potpuno ostvarenje i slično. Na tome tragu, unutar ovoga diplomskog rada, nastojali smo, uzimajući u obzir značajan znanstveni opus Ivana Goluba, svećenika, teologa i pjesnika, promišljati čovjeka u njegovoj stvorenosti – „na sliku Božju“, te vidjeti kako čovjek održava Božju sliku u svijetu i u vremenu u kojemu živi. Valja pritom priznati i istaknuti da je jedan diplomski rad u svakom slučaju nedostatna forma za toliko široku i važnu temu, ali i za znanstveni opus Ivana Goluba.

112

U prvome poglavlju, stavljajući naglasak na središnju temu Golubovoga istraživanja – „čovjek – slika Božja“, došli smo do različitih spoznaja. Samo letimičan pogled po naslovima njegovih knjiga, članaka, intervjuja, daje logičan zaključak o temi njegovoga znanstvenoga istraživanja: „čovjek – slika Božja“. No, detaljniji uvid u navedena djela omogućio nam je vidjeti s koliko je jednostavnosti, ali i stručnosti, Golub progovorio o čovjekovu početku – stvorenosti, tj. o temi koja je predmet istraživanja mnogih stručnjaka s različitih znanstvenih područja. Pritom smo mogli zaključiti i što je ponukalo Goluba da kao sveučilišni profesor, gostujući predavač na drugim sveučilištima u svijetu te kao predavač na mnogobrojnim međunarodnim konferencijama, simpozijima i sl., navedenoj tematici posveti toliko pozornosti tijekom svoga znanstvenoga istraživanja. To je na neki način trolist koji spaja značajne ustanove vezane za život i djelovanje I. Goluba i događaje koji su se u njima zbili: Nadbiskupsko bogoslovno sjemenište (propovjedničke vježbe) – Biblijski institut u Rimu (ispit) i Katolički bogoslovni fakultet u Zagrebu (habilitacijski rad i profesorsko djelovanje).

U drugome smo se poglavlju, na temelju Golubovih misli, susreli s mnogim spoznajama o čovjeku, o njegovu odnosu prema samom sebi, prema drugima i prema Bogu, o onome što nas čini drukčijima, tj. što nas čini ljudima. Važno je naglasiti da Golub, govoreći o čovjeku, u svome istraživanju njeguje interdisciplinarnost, tj. pozivajući se na istraživanja antičkih i suvremenih filozofa te uvažavajući ih, razvija svoju misao o čovjeku. Pritom tvrdi da je svaki govor o čovjeku ujedno i govor o Bogu i to upravo zbog svoje stvorenosti na sliku Božju, te je u tome smislu svaki čovjek ujedno i ključ za poznavanje Boga. Iako je svjestan istine da je Bog neizreciv, nedokučivo

Naposljetku valja reći da kao zaključak Golubove antropologije proizlazi činjenica da je na svakom čovjeku, a osobito kršćaninu, odgovornost da povjerenim talentima i svjedočanstvom kršćanskoga života doprinosi življenju slike Božje u svom svakodnevnom životu, te da na taj način nastoji u sebi sliku Božju više otkrivati negoli sakrivati. U tom duhu i ovaj diplomski rad usudimo se završiti promišljanjem koje je svojedobno izrekao Toma Akvinski: „Ljudsko znanje je mršavo i maleno prema onome što bi se još moglo doznati. A i ono što znamo, kako je krnjavo i zaboravljivo! Jedno obično čeljade, a dobro poučeno u vjerskim temeljima, više koristi sebi i drugima nego čovjek urešen najvećim znanstvenim naslovima a neznalica u vjerskim stvarima. Sveci učenjaci su svoj znanje upotrijebili za slavu Božju!“⁷⁸ otajstvo, Golub zaključuje da je i čovjek, kao slika Nedokučivoga, nedokučiv, tj. čovjek uvijek ostaje odsjaj Božjega otajstva.

U trećem smo se poglavlju posvetili značenju riječi „slika Božja“, budući da je za razumijevanje određene teme potrebno krenuti od samih pojmova koji u svome značenju otvaraju pristupe za bolje razumijevanje pojedinih činjenica, događaja i sl. Pritom smo, polazeći od biblijske knjige

Postanka i ukazujući na povijesne datosti koje su utjecale na navedeni izričaj došli do zaključka da je i na Starome Istoku – u podneblju nastanka Biblije – bio u uporabi termin „slika Božja“; međutim, taj izraz ne znači isto što i na europskom Zapadu, tj. ne znači „naličnost“ („sličnost“), već prisutnost božanstva u onome što se naziva „slika Božja“, što daje još veću važnost navedenoj temi i potiče na detaljan i stručan pristup navedenoj temi. Ta spoznaja je Golubu, između ostaloga, bila još jedan dodatni motiv za temeljitije istraživanje i produbljivanje navedene tematike. U ovome smo poglavlju istaknuli i važnost saveza/ dijaloga između Boga i čovjeka koji svoje početke ima upravo u čovjekovoj stvorenosti na sliku Božju, što u svojim djelima otkriva i naglašava i Golub. Prateći kidanje saveza čovjeka s Bogom, Golub uočava da je taj savez tijekom povijesti spasenja postupno obnavljan, a vrhunac obnove saveza između Boga i čovjeka dogodio se u Novom Adamu – Isusu Kristu.

114

Budući da je Bog, stvorivši čovjeka, pozvao čovjeka da uzvрати na njegov poziv, Golub će u svojim teološkim promišljanjima ukazivati na to kako se Bog otkriva čovjeku i kako čovjek – slika Božja otkriva i živi sliku Božju u svakodnevnicima te kako pridonosi njezinoj prepoznatljivosti, što smo tematizirali u četvrtom poglavlju ovoga rada. U tom smislu, na temelju Knjige Postanka, uvidjeli da je prvim padom čovjek htio postati sličan Bogu i u tom se trenutku dogodilo razvrgnuće prijateljstva Boga i čovjeka. No, unatoč tome, Bog i dalje traži čovjeka, te mu nudi ruku bliskoga prijatelja i obnovu toga razvrgnutog prijateljstva. Prateći Golubovu teologiju dolazimo do zaključka da prvim čovjekovim padom prisutnost Boga u čovjeku nije u potpunosti iščezla, jer u suprotnom, čovjek ne bi bio čovjek, ne bi bio slika Božja, tj. ne bi bilo moguće otkriti prisutnost Boga u čovjeku. Ispunjenje i dovršenje te obnove događa se u osobi Isusa Krista. Naime, On je savršena slika Božja koja obnavlja iskonsko prijateljstvo ponuđeno svakom čovjeku. Ujedno se uviđa da, nasljedujući primjer savršene slike Božje – Isusa Krista, čovjek ostvaruje svoju sličnost s Bogom, a to se pokazuje njegovom ljubavlju Bogu i čovjeku, životom po sakramentima i obdržavanjem Božjih zapovijedi.